
ლიტერატურული მერიდიანები

გოჩა კუჭუხიძე

(საქართველო, თბილისი)

მამის მაძიებელი შვილი ნაჯიბ მაჭფუზის რომანში „გზა“

ნაჯიბ მაჭფუზი (1911-2006) – დიდი ეგვიპტელი მწერალი, კლასიკოსი, ნობელის პრემიის ლაურეატი (1988), ოცზე მეტი რომანისა და უამრავი მოთხრობის ავტორი. მისი რომანი „ჩვენი უბნის შვილები“ Guardian-ის ბრიტანული ვერსიის მიერ მსოფლიოს ყველა დროის 100 საუკეთესო ნიგნს შორის არის შეტანილი (ბრიტანიკა)...

სანამ რომან **„გზის“** შესახებ ვისაუბრებდეთ, რადგან მამისაგან მოწყვეტისა და მისი ძებნის თემაზე ვაპირებთ საუბარს, მოკლედ შევეხებით პატარა ნოველას – **„მხოლოდ ნახევარი დღე“** (1989),

რომელიც, ვფიქრობთ, სწორედ ამ კუთხით არის საინტერესო.

ხსენებულ ნოველაში (სათაური – **مغيب** შეიძლება, ასეც გვეთარგმნა – „ერთი დღის ნახევარი“...) მწერლის მსოფლმხედველობა ერთგვარად ფორმულირებული სახით მოჩანს. შინაარსი მარტივია: მამას შვილი სკოლაში მიჰყავს. ვხედავთ, როგორ ეთხოვება ბავშვი მშობლიურ სახლს, როგორ გამოჰყურებს დედა სახლიდან მიმავალი მამა-შვილის პატარა „პროცესიას“, როგორ მიაბიჯებენ სამოთხისდარ ბალებს შორის მოქცეულ გზაზე მამა და შვილი და ბევრს ალბათ სამოთხიდან ადამიანის გამოძევების ბიბლიური მოტივი ახსენდება. ჰგავს ეს ეპიზოდი სამოთხიდან გამოძევების სურათს, მაგრამ შემდეგ, როცა მკითხველი გეზულობს, რომ სკოლაში, რომლისაც ძალიან ეშინია ბავშვს, სხვა მოზარდებიც ხვდებიან მას, ცხადი ხდება, რომ აქ უფრო ერთ კონკრეტულ დაბადებაზეა მინიშნება, – მწერალი თითქოს სულიერი წიაღებიდან ამ სამყაროში სულის შემობიჯებაზე გვესაუბრება, ამავდროულად იმ პირველსამშობლოსაკენაც მიგვიდის ფიქრი, რომელშიაც, ბიბლიის თანახმად, ცოდვით დაცემამდე ცხოვრობდნენ პირველი ადამიანები. იქმნება შთაბეჭდილება,

რომ სულის ინკარნაციის თეორიას თუ ბოლომდე არ ღებულობს, ხელაღებით არც უარყოფს ნაჯობ მაჰფუზი, ყოველ შემთხვევაში ეს ნოველა ისეთ შთაბეჭდილებას ტოვებს, რომ, მწერლის მსოფლმხედველობის თანახმად, სულიერსა და ფიზიკურ სამყაროებს შორის მიმოიქცევა სული და პირველსამშობლოსაც უახლოვდება ხოლმე, სანამ ფიზიკურ ქვეყანაში განსხეულდებოდეს. ვკითხულობთ, თუ როგორ შემოდის ბავშვი სკოლაში და გვგონია, რომ სულის ინკარნაციაზე წერს ეგვიპტელი მწერალი. სკოლაში მოსული ბავშვი ჯერ ვერაფერს ხედავს, მერე კი ნელ-ნელა თვალს აჩვევს ახალ გარემოს, არჩევს სხვა ბავშვთა სახეებს, სულ უფრო და უფრო ნათლად ხედავს მათ. თითქოს ფიზიკურ სამყაროში შემოვიდაო სული, ნელ-ნელა ეჩვევა ახალ სამყაროს, ეჩვევა ამ ქვეყანას, უახლოვდება აქ მყოფთ, უმეგობრდება ზოგიერთს, უყვარდება ერთი, სძულდება მეორე და ასე იწყება ეს სიხარულითა და ნვალებით სავსე ცხოვრება, იწყება ბრძოლა. ცხოვრობენ ამ სამყაროში ადამიანები, სწავლობენ და თამაშობენ, ტკბებიან და იტანჯებიან, იბრძვიან, ამარცხებენ ერთი-მეორეს... მერე ჩაივლის ნახევარი დღე, წასვლის დრო ახლოვდება და თამაშითა და სკოლის ცხოვრებით გართულ ბავშვებს მაშინდა ახსენდებათ მშობლები, მაშინდა იწყებენ „სამოთხისებურ“ მშობლიურ სახლზე ფიქრს... და გადის ნოველის გმირი გარეთ და ვერ ხედავს მამას, რომელიც შეჰპირდა, რომ სკოლიდან გამოსულს დახვდებოდა. ერთ ხანშიშესულ კაცს ხვდება, რომელიც თითქოს ეცნობა სახეზე, სხვას კი ვერავის ცნობს. ყველაზე უცნაური ის არის, რომ გარემო, გზა, რომელიც წალკოტით იყო მოცული, სადღაც გამქრალა. უამრავი ხალხი ტრიალებს ირგვლივ, მანქანები თავანწყვეტილები დაქრიან, სადღაც ხანძარია, სადღაც საცირკო წარმოდგენებს მართავენ... ვეღარ ცნობს ბავშვი გარემოს, არ იცის, რა ქნას, საით წავიდეს, ვერ გაუგია, რამ შეცვალა ნახევარ დღეში ყოველივე; ქუჩის მეორე მხარეს ცდილობს გადასვლას, უნდა, რომ მოძებნოს სახლისაკენ მიმავალი გზა, მაგრამ მანქანების ქროლვაში ვერ ახერხებს ქუჩის გადაკვეთას. ამ დროს ერთი ახალგაზრდა უახლოვდება და ეუბნება: „მე გადაგიყვანთ მეორე მხარეს, ჰაჯი¹, მოგეხმარებით, მოხუცო“. ასე სრულდება ნოველა, ასე მთავრდება ეს პატარა ამბავი, რომლის ალეგორია ჩვენ ამგვარად გვესმის: რადგან მოთხრობის გმირს ფიზიკურ სამყაროში ყოფნის ჟამს აღარ აინტერესებდა მშობელი და სხვა სულიერი გზით არჩია სვლა, წარმავლობამ შთანთქა და ცხოვრების დასასრულს სხვა, უცხო წიაღთან მიიყვანა, უმამო სულიერ სამყაროს მიეახლა ფიზიკური და სულიერი სამყაროების გზაგასაყართან მყოფი სული. სწავლობდა სკოლაში, მეცნიერებთაც იყო დაკავებული, უყვარდა გოგონა, ჰყავდა მეგობარი, იბრძოდა, ცხოვრობდა, მაგრამ მშობელი მიავიწყდა, ისე გაეპარა დრო, რომ ვერც იგრძნო; უეცრად აღმოაჩინა, რომ გასულა ცხოვრება, თვალსა და ხელს შუა გაჰპარვია დრო და ახლა, როცა უმთავრეს მნიშვნელობას იძენს ის, თუ როგორ იცხოვრა, რომელ სულიერ წიაღებს ელტვოდა ქვეყნად ყოფნისას, აღმოჩნდა, რომ მამისაგან მოწყვეტილი სულიერების სამყაროსაკენ მიმავალ გზაზე უვლია მთელი ცხოვრება. ჯერ მთლიანად არ დაუტოვებია ეს ქვეყანა, ჯერაც ამ სამყაროშია სული, მაგრამ ეტყობა, თუ რომელი სულიერი წიაღებისაკენ უჭირავს გეზი, მამისაგან დაცლილ, უცხო და გამოცარიელებულ, თავისი უსასრულობით შემზარავ რაობად აღიქვამს იგი სამყაროს,

1 ჰაჯი – პილიგრიმი, სალოცავად მოსიარულე ყარიბი...

იმ მშობლიურობას ველარ გრძნობს მასში, რასაც ბავშვობაში ხედავდა და უეჭველია, რომ ამ ქვეყნიდან წასვლის შემდეგ უმამო სულიერ წიაღებში მოუწევს სიარული, დიდხანს გაუგრძელდება სულიერი გზა, მანამ იხეტიალებს შორეულ გზებზე, სანამ ოდესმე იმ სახლთან არ მივა, რომლიდანაც დედა გამოჰყურებდა ერთ დროს აქეთ მომავალს, მანამდე იქნებ ისევ სულიერსა და ფიზიკურ სამყაროებს შორის მოუხდეს მიმოქცევა. იქნებ მანამ მოუწიოს სულიერმა ხეტიალმა, სანამ წარმავალ ინტერესებს არ გაემიჯნება და არ მიატოვებს მათ ფიზიკურ ქვეყანაში ცხოვრების უამს. მხოლოდ მაშინ დაადგება მშობლიური სახლისაკენ მიმავალ სულიერ გზას, აღარ მოუწევს სახლისგან მოცილებულს სამყაროში უგზო-უკვლოდ ხეტიალი, განკითხვის დღის შემდეგ კი, თუ სულიერად ახლოს იქნება მშობელთან, საბოლოოდ დაუბრუნდება პირველ სამშობლოს.

ნაჯიბ (ნაგიბ) მაჰფუზი მრავალპლანიანი თხრობის დიდოსტატია. არსებობს აზრი, რომ ეს ნოველა მან მიუძღვნა მეგობარს, რომელიც ახალგაზრდობაში პოეტობას აპირებდა, მაგრამ პოლიტიკაში ჩართვის შემდეგ დრო ისე გაეპარა, რომ ვერც გაიგო, როგორ დაბერდა და სამოთხის მსგავსი სულიერი წიაღებიდან როგორ გადაინაცვლა კომმარულ სამყაროში. უდავოა: ამ ნოველაში მწერალი შემოქმედს მოუწოდებს, რომ პოლიტიკაში ჩართვით არ დაკარგოს დრო და მოწოდებას არ უღალატოს, არ მოწყდეს თავის სულიერ ედემს, მაგრამ უდავოა ისიც, რომ უფრო ღრმა და ფართო სათქმელიც აქვს მას და „სამოთხისებურ“ სამშობლოში დაბრუნებაზე წერისას ბიბლიურ

ისტორიასა და ღმერთთან ადამიანის დაბრუნებაზეც მიგვანიშნებს (საერთოდ, იმასაც შეგვახსენებს მწერალი, სიზმარივით სწრაფად რომ გადის ეს ცხოვრება და სხვა არაერთი სათქმელიც ისმის მისი ნოველიდან, რომელიც მრავალი აზრის დამტევეია და რამდენიმე, ერთმანეთისაგან სრულიად განსხვავებული, ანალიზი არსებობს კიდევ მისი. – იხ: ინტერპრეტაციები).

როცა ამ ქვეყანას ნებსით თუ უნებლიეთ შორდება ადამიანი, როცა ამქვეყნიური ინტერესები ნაკლებადლა ითრევენ მას, მაშინ ფიზიკურ ქვეყანაში გატარებული ცხოვრება თავისი ავითა და კარგით ერთ მთლიანობად წარმოუჩნდება ხოლმე. სულიერად ასეთ მდგომარეობაში მყოფად წარმოგვიდგება რომან „გზის“ მთავარი პერსონაჟი – საბირ რაჰიმი იმ დროს, როცა სიკვდილმისჯილთა საკანში ზის და გაზეთებში კითხულობს, რასაც მის შესახებ წერენ. რომანის შინაარსი ასევე საკმაოდ მარტივია: საბირ რაჰიმი ალექსანდრიიდან კაიროში იმ მდიდარი მამის მოსაძებნად ჩადის, რომლის შესახებაც ამქვეყნიური აღსასრულის პირას მყოფმა დედამ მოუთხრო. ფუფუნებაში გაზრდილი და ახლა გაღარიბებული საბირი, რომელსაც გარშემო კრიმინალები და პროსტიტუციის სამყაროში მცხოვრები ადამიანები იმისი

სურვილით უტრიალებენ, რომ თავიანთ წრეში ჩაითრიონ, კაიროს ერთ-ერთ გაზეთში გამოქვეყნებული განცხადების საშუალებით დაეძებს მამას, თუმც არც არის მტკიცედ დარწმუნებული, რომ მართლა ჰყავს მამა, რომ მართლა არსებობს ასეთი კაცი – საიდ საიდ რაჰიმი და რომ ეს კაცი შვილად მიიღებს და უპატრონებს გაჭირვებაში ჩავარდნილს. საბირი გაიცნობს ორ ქალს: ქარიმას და ილჰამს. ქარიმა მიწიერ ვნებებს უღვიძებს მხოლოდ, ილჰამი კი ზეციურ ანგელოზს მოჰგავს, უმანკოებითა და სისუფთავით თითქოს ცათა სიღრმეებისკენ იზიდავს. ორ ცეცხლსშუა მოქცეული საბირი, რომელიც მუდამ ვნებებს იყო აყოლილი, ერთ მომენტში მაინც მხოლოდ მიწიერებით სავსე ქალისკენ იხრება. ეს ქალი საბირს შთააგონებს, რომ მისი მოხუცი და მდიდარი ქმარი მოკლას, რათა მერე ერთად განცხრომით იცხოვრონ. საბირიც კლავს მოხუცს. შემდეგ ეუბნებიან, რომ ქარიმამ და მისმა პირველმა ქმარმა ვერაგულად გამოიყენეს იგი, – მოაკვლევინეს კაცი, რათა მისი ქონება ეგდოთ ხელთ და ერთად ყოფნით დამტკბარიყვნენ. ეჭვებით გაგიჟებული საბირი კლავს ქარიმას, რის გამოც ჩამოხრჩობას უსჯიან. ციხეში მყოფ საბირს ადვოკატი ეუბნება, რომ თურმე მართლა არსებობს ასეთი კაცი – საიდ საიდ რაჰიმი, ზღაპრული სიმდიდრის მქონე ადამიანი, რომლის რეალური ადგილ-სამყოფელიც არავინ იცის, რადგან სულ მოგზაურობს, კაცი, რომელიც არ ბერდება და მარადიულ ახალგაზრდობას ინარჩუნებს; ადვოკატი იმასაც ეუბნება, რომ ამ კაცს სხვადასხვა ქვეყანაში უამრავი შვილი ჰყავს სხვადასხვა ქალისაგან გაჩენილი და რომ არ აინტერესებს და ბედის ანაბარა ჰყავს მიტოვებული ეს ქალებიცა და შვილებიც. საბირი მამის მოძებნაში დახმარებას სთხოვს ადვოკატს, მაგრამ მას ეს შეუძლებლად მიაჩნია და უარს ეუბნება. საბირს განსაცდელში არ ტოვებს ილჰამი, რომელსაც სჯერა, რომ მისი სატრფო ბუნებით მკვლელი არ არის და ცდილობს, გადაარჩინოს იგი. ადვოკატს საბირისთვის სწორედ ილჰამი ქირაობს.

სანამ მამის შესახებ შეიტყობდეს, სიკვდილმისჯილთა საკანში მყოფი საბირი გაზეთებში კითხულობს, რომ სოციოლოგი სოციალურ უსამართლობაში ეძიებს უბედურების მიზეზს, ფსიქოლოგი ყველაფერს არასწორ აღზრდას აბრალებს, რელიგიური მოძღვარი კი ამბობს, რომ საბირს რწმენა არ ჰქონდა ღვთისა, რომ ამქვეყნიური მამა კი არა, ღმერთი უნდა ეძებნა და მაშინ ამქვეყნადაც და საიქიოშიც ეღირსებოდა სიკეთე. სხვა მიზეზებზეც წერენ გაზეთებში. კითხულობს ამ მოსაზრებებს საბირი და ბოლოს იმედგაცრუებული ამბობს: „არავინ იცის, იყო თუ არა ქარიმა საბირის ერთგული, ანდა არსებობდა თუ არა სინამდვილეში საიდ საიდ რაჰიმი“. საკნის ეპიზოდით ისეთი შთაბეჭდილება იქმნება, თითქოს უკვე დამთავრებულა საბირის ცხოვრება, თითქოს გარდაცვლილის სული იმ ქვეყნიდან გაჰყურებს უკვე განვლილ ცხოვრებისეულ გზას. აქ ძალზე კარგად მოჩანს მწერლის დიდოსტატობა. ავტორი სოციოლოგიური, ფსიქოლოგიური თუ თეოლოგიური ასპექტებიდან თავის პერსონაჟებს ათქმევინებს იმას, რასაც, ჩანს, იცის, რომ შემდეგ იტყვიან ანალიტიკოსები, ანუ, ფაქტიურად, ირიბად, არაპირდაპირ მეცნიერების სხვადასხვა დარგის პოზიციებიდან თვითონვე წარმოგვიდგენს რომანის ანალიზს, რითაც მკვლევარებს, ფაქტიურად, ეუბნება: „არ იქნება საინტერესო მხოლოდ სოციოლოგიური ნააზრევი, მხოლოდ ფსიქოანალიტიკა და თეოლოგიური

ნიალსვლები, სჯობს, ძირითადად იმაზე იფიქროთ, არის თუ არა საიდ საიდ რაჰიმი ის ადამიანი, ვინც მამობას გაუწევს საბირს, არსებობს კი იგი საერთოდ, თუ ფანტაზიის ნაყოფია მხოლოდ? იყო თუ არა ქარიმა საბირის ერთგული?!“.

ფილოსოფიის, ფსიქოლოგიისა თუ სხვა კუთხით, მართლაც, არაერთი აზრია გამოთქმული ამ რომანის შესახებ: აღნიშნავენ, რომ ნაჯიბ მაჰფუზი ღრმად მონმუნეა, რაც მის სხვა ტექსტებშიც ჩანს, რომ რომანში ღმერთის ძიებაა და საიდ საიდ რაჰიმისა და საბირის სახეებში ღმერთისა და ადამიანის ურთიერთმიმართებაზეა მინიშნება, რომ მწერალი უპირისპირდება ეგზისტენციალიზმის იმ თეზას, რომლის თანახმად, ღმერთმა შექმნა ადამიანი და მერე ბედის ანაბარა მიატოვა იგი (მუჰამედ ფარიდ ალი). ხსენებული მკვლევარი აღნიშნავს, რომ, ფიოდორ დოსტოვესკის მსგავსად, არც ნაჯიბ მაჰფუზი კარგავს ადამიანის მიმართ რწმენას, მაინც სჯერა, რომ გადარჩება იგი; დოსტოვესკის „დანაშაული და სასჯელის“ კონტექსტში განიხილავენ მაჰფუზის „გზას“ იაჰია ჰაკი, ვ. ნ. კირპიჩენკო (ფარიდ ალი 1995 ...).

საბირის მამას, როგორც ზემოთ ითქვა, საიდ საიდ რაჰიმი ჰქვია. „საიდ“ ქართულად ბატონს ნიშნავს, „რაჰიმი“ ალაჰის ეპითეტია და მისი მნიშვნელობაა მოწყალე, შემწყნარებელი, ანუ საიდ საიდ რაჰიმი დაახლოებით იგივეა, რაც მოწყალე, შემწყნარებელი ბატონ-ბატონი და, უეჭველია, რომ საბირის მამა მართლაც ღმერთის ალუზიად არის წარმოდგენილი; სრულიად გამორიცხულია, თავისი პერსონაჟისთვის ასეთი სახელი შემთხვევით ეწოდებინა ნაჯიბ მაჰფუზს, – მას, ვინც სახელთა სიმბოლიკას განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს, ვინც კარგად იცის, როგორც აღიქმება ეს სიტყვა მუსულმანურ სამყაროში. ჩვენ ვიზიარებთ შეხედულებას, რომლის თანახმად, **რომანი, მართლაც, ღმერთის ძიებას ეხება, ამასთან, საჭიროდ მიგვაჩნია დაზუსტება, თუ კონკრეტულად როგორ ხდება ამ ძიების წარმოჩენა.**

ფიქრობთ, რომანის თანახმად, ღმერთს რომ მიეახლონ, ადამიანებმა ჯერ ერთმანეთი უნდა იპოვონ, სულიერად უნდა დაუახლოვდნენ ერთი-მეორეს. რომანში ნაჩვენებია, თუ როგორ სინანულში ვარდება ილჰამის მამა, როცა შეიტყობს, თუ რამხელა კეთილშობილება გამოამჟღავნა ილჰამმა მაშინ, როცა უბედურებაში არ მიატოვა საბირი და როგორ დაიწყო ამ კაცმა ზრუნვა შვილზე მას შემდეგ, რაც ცოლთან ერთად ისიც დიდი ხნის მიტოვებული ჰყავდა; ილჰამი ყოველთვის იყო სულიერად სუფთა და ამაღლებული ქალი და ამ კეთილშობილების გამოვლენის შემდეგ კი უფრო ამაღლდა, რამაც მამა-შვილი ერთმანეთთან დააბრუნა. გაადამიანურდნენ ისინი, რაც იმას ნიშნავს, რომ ღმერთსაც დაუახლოვდნენ.

საბირს მამის მოძებნა ადრე მხოლოდ იმიტომ სურდა, რათა მატერიალური გაჭირვებიდან გამოეყვანა ამ კაცს, შემდეგ კი, როცა სიკვდილმისჯილთა საკანში ზის, ვხედავთ, რომ მხოლოდ მატერიალური ძნელებდობიდან გამოსავლის გზას კი აღარ ეძიებს იგი, არამედ ადამიანურად ენატრება მამა, უნდა, რომ ნამდვილი მამაშვილური, ოჯახური ურთიერთობა დაამყარონ ერთმანეთთან და ზარავს იმისი დაჯერება, რომ ერთი უგრძობელი ადამიანია მამამისი, – ისეთი, რომელიც იმგვარად აჩენს შვილებს, რომ არც კითხულობს, ვინ არიან და რა ბედი ელით მათ. და ეს მაშინ, როცა საბირი ჯერ კიდევ ციხეში მოხვედრამდე უფრო და უფრო მეტი სიყვარულით უცქერს იმ ფოტოს, რომელზედაც დედა და მამა არიან გამოსახულნი, თავის ოჯახად

ალიქვამს ამ ადამიანებს, მამად იხსენიებს საიდ საიდ რაჰიმის; ადვოკატთან საუბარში ნელ-ნელა ცხადი ხდება, რომ საიდ საიდ რაჰიმი სრულიად უგრძობი არაკაცი ნამდვილად არ არის და საბირი ადამიანურ თვისებებს ხედავს მასში: რაჰიმის უყვარს მამამისის მოხუცი, ბრმა მეგობარი და ცდილობს, გაამხნევოს, ახალგაზრდული განწყობილება შეუნარჩუნოს, მარტო არ დატოვოს იგი... საკანში მყოფი საბირი სულ უფრო ადამიანური სახით ხედავს საიდ საიდ რაჰიმის, თანდათან ნამდვილ მამას ხედავს მასში და ეს კი იმის ნიშანია, რომ საბირში სრულყოფილი ადამიანი იღვიძებს და ჩნდება იმედი, რომ რაჰიმიშიც გამოაღვიძებს იგი ადამიანს და ორივენი დაუბრუნდებიან ღმერთს.

საბირს ადამიანის მიმართ რწმენის დაკარგვის ეშინია, ზარავს იმისი გაფიქრება, რომ მხოლოდ მატერიალური ინტერესებისათვის იყენებდა ქარიმა, ძალიან უნდა, რომ მოლაღატე არ გამოდგეს ქალი. იქნებ ვერც იაზრებს, რომ, თუ მის უდანაშაულობაში დარწმუნდა, შეუდარებლად უფრო დატანჯავს ჩადენილი ცოდვის შეგნება, ჩანს, ურჩევნია, დაიჯეროს, რომ შეცდა და საშინლად დაიტანჯოს ცოდვის შეგრძნებით, ვიდრე დარწმუნდეს, რომ ცხოველი იყო ქარიმა და მხოლოდ ქმრის მოსაცილებელ იარაღად იყენებდა მას. „ქარიმა“ ქართულად „კეთილშობილ ქალს“, „ქალბატონს“ ნიშნავს. ქარიმას ბავშვობისდროინდელი ოცნება იყო, კეთილშობილ ქალად დამდგარიყო; საკანში მყოფ საბირსაც, როცა იმ მხეცური რისხვისაგან გონს მოდის, რამაც მკვლელობა ჩაადენინა, უნდა, რომ რაიმე ადამიანური დაინახოს მასში.

პერსონაჟთა სიმბოლური დატვირთვის მქონე სახელებზე დამატებით დავძენთ, რომ საბირი ქართულად „მომთმენს“ ნიშნავს (მომთმინება და სიმშვიდეა საბირის მონოდება, რაც ძალიან უჭირს... მამამისი თუ „ბატონთ ბატონი მონყალე“, თვითონ „მშვიდი და მომთმენი მონყალე“ უნდა იყოს), „ილჰამ“ ითარგმნება როგორც „ღვთაებრივი შთაგონება“¹.

აქ გამოკვეთილად უნდა ითქვას შემდეგი: რომანი, ზემოთ განხილული ნოველისგან განსხვავებით, ალევორია არ არის; საიდ საიდ რაჰიმი ღმერთის ალევორია კი არა, სრულიად ცოცხალი, თავისთავადი სახის მქონე პერსონაჟია, ჩვეულებრივი გმირია რომანისა, ოღონდ მასში ღმერთზე რემინისცენცია, ალუზია უნდა დავინახოთ. საიდ საიდ რაჰიმის სახეში ღმერთზე ალუზია არის მოსააზრებელი, ხოლო საბირში, ზოგადად, ადამიანის სახე უნდა განვჭვრიტოთ. როცა ყოველივე ეს ნათლად გვექნება გააზრებული, მაშინ მწერლის სათქმელიც უფრო ადვილად მოვა ჩვენამდე: ავტორი გვეუბნება, რომ წარმავლობაში არ უნდა ჩავიკარგოთ, **ქეშმარიტი ფასეულობები არ უნდა დავკარგოთ, თუ დავკარგეთ, უნდა დავიბრუნოთ**, სანამ ამქვეყნად ვცხოვრობთ, სანამ ამქვეყნიურ „სკოლაში“ ვსწავლობთ; **ადამიანური სახე უნდა შევინარჩუნოთ, ალვიდგინოთ; მამასა და შვილს მამაშვილური, ადამიანური, ოჯახური, დამოკიდებულება უნდა ჰქონდეთ ერთმანეთთან და მაშინ იქნებიან ისინი ღმერთთან**. ეს ცხოვრება კოსმოსის ნაწილია, მაკროკოსმოსია, ამ ქვეყანაზე მამაშვილის ურთიერთობა ღმერთისა და ადამიანის ურთიერთობას უნდა ჰგავდეს, თუ

¹ ამ და სხვა პერსონაჟთა სახელების, აგრეთვე სიმბოლიზებული დატვირთვის მქონე ტიპონიმების შესახებ იხ.: ფარიდ ალი 1995: 18; რომანის თარგმანზე დართული ჩვენი ბოლოსიტყვაობა: მაჰფუზი 2017: 80, 218-219.

ამქვეყნიურ მამა-შვილს ადამიანური, ჩვეულებრივად მამაშვილური ურთიერთობა ექნება, მაშინ ისინი მთელი სამყაროს ჰარმონიულ ნაწილად შეიქნებიან და მათთან ღმერთი დაივანებს; მაშინ აგრძნობინებს და გააგებინებს ღმერთი ადამიანს თავის არსებობას, მაშინ იქნება მასთან, როცა ეს უკანასკნელი ადამიანის სახეს აღიდგენს¹.

როგორც ზემოთ ითქვა, როცა ამ ქვეყანას ნებსით თუ უნებლიეთ შორდება ადამიანი, ბევრი რამ ფასს კარგავს მისთვის, ითქვა ისიც, რომ საკნის ეპიზოდით ისეთ შთაბეჭდილებას ქმნის ავტორი, „თითქოს უკვე დამთავრებულა საბირის ცხოვრება, თითქოს გარდაცვლილის სული იმ ქვეყნიდან გაჰყურებს განვლილ ცხოვრებისეულ გზას“. თითქოს სულიერ სამყაროს არის სული მიახლოებული და წუთისოფელი, ფი-ზიკური ცხოვრება კი იქით რჩება. ამ სულიერი პოზიციებიდან, ამ სამყაროდან „საიქოს“ ემსგავსება წუთისოფელი, იმ სიზმარს მიმსგავსებულ სფეროდ წარმოდგება იგი, რომელიც უკვე ძალზე შორს არის და რომლიდანაც ამჟამად მხოლოდ ის მოჩანს, რაც ფასეული და არსებითი იყო ფიზიკურ ცხოვრებაში. ერთ მთლიანობაში წარმოდგება განვლილი ცხოვრება, ერთ სურათად მოჩანს, ერთი სახელი შეიძლება ეწოდოს მას. ადამიანის ცხოვრებას, შესაძლოა, შვილების სიყვარული დაერქვას, ზოგი მოყვასის გულწრფელ სიყვარულს ეწირება, ზოგის ცხოვრება სიტყვისა თუ ხელოვნების მსახურებაა... ამ სულიერ ზღვარზე, ამ „საკანში“ ადამიანი ვერც საკუთარ თავს და ვერც სხვას ვერ მოატყუებს, რადგან სიყალბეს ძალი ეკარგება, აქ გაკეთებული საქმეები ნამდვილი ღირებულებებით წარმოდგება, ყველაფერს თავისი გამოკვეთილი სახელი ერქმევა, იმას, რასაც სიყვარული არ ჰქვია, აქ სიყვარულს ვეღარ დაარქმევ. ზოგის ცხოვრება ერთ დიდ უფერულეზად, დიდ უსახურობად მოჩანს ხოლმე ამ ზღვარიდან და ეს კი საშინელებაა... საბირი, რომელიც სანახევროდ გაცილებულია ფიზიკურ ყოფას, რომელიც ფიზიკური და სულიერი სფეროების გზაგასაყართან იმყოფება, გაჰყურებს განვლილ ცხოვრებას და რა შეიძლება დაერქვას ამ დროს აქედან, სულიერი სფეროდან, ხილულ და დიდწილად უკვე ჩავლილ ცხოვრებას, იქნებ – „ბოლოს მაინც დავინახე მამა“, ან – რაიმე მსგავსი; ნოველისაგან განსხვავებით, „გზის“ პერსონაჟი უფრო ახლოს არის მამისეულ სახლთან, რომელიც, როგორც ყველას, მასაც აქვს და რომელშიც ასევე ელიან.

საბირმა მამისაკენ მიმავალი გზა დაინახა; ცხოვრებას, რომელსაც საკნიდან უყურებს, არამშობლიურ სიცარიელეს ვეღარ დავარქმევთ. საკნიდან, ანუ ფიზიკურსა და სულიერ სამყაროებს შორის მდებარე საზღვრიდან, გაჰყურებს იგი განვლილ ცხოვრებას და არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ ამ დროს თავად ავტორი იმზირება იმ საზღვრიდან, სულიერი სამყაროსაკენ სინამდვილეში თავად ავტორია გადახრილი და იგი გვიხატავს იქიდან საბირის ცხოვრებას. ცხადია, საკუთარ ცხოვრებასაც ამ საზღვრიდან შეხედავდა ნაჯიბ მაჰფუზი. ცხოვრების მეორე პერიოდში მოკლედ წერა რომ დაიწყო, გარდა იმისა, რომ, ჩანს, სწაღდა, ბევრის თქმა მოესწრო, სანამ ამქვეყნად იყო, იქნებ ერთ-ერთი მიზეზი ისიც იყო, რომ თავისი და სხვისი ცხოვრების მთლიანობაში განჭვრეტას დაეჩვია, რაც მის წერის სტილზეც აისახა. ასეთ ხედვას მხოლოდ სხეულებრივ სიბერეში როდი ეჩვევა ზოგი ადამიანი, – ახალგაზრდისათვისაც არის ხოლმე დამახასიათებელი, თუ ამაღლებული სულის პატრონია იგი.

1 ვრცლად ამ საკითხებზე იხ. – მაჰფუზი 2017: ბოლოსიტყვაობა.

წერის პროცესში ყველა მწერალი რომელიღაც პოზიციაზე დგას: ზოგი ფიზიკურ სამყაროშია ჩაფლული და იქიდან უყურებს ცხოვრებას, ზოგნი მეტ-ნაკლებად განრიდებულნი არიან ამ სამყაროს და ასე გვიამბობენ ამა თუ იმ მოვლენაზე, ერთი თუ კეთილ ანგელოზთა საუფლოშია დამკვიდრებული, მეორე ეჭვებისა და დემონების სფეროებიდან აკვირდება და ამ სფეროების მკვიდრ სულთა ენით გვესაუბრება, ზოგი ამა თუ იმ სოციალურ ენით მეტყველებს, ერთი-ორი, ცათა სიმაღლეებში დამკვიდრებული, ღმერთსა და ადამიანს შორის სიტყვათა გამტარი ხდება... განსხვავებულ პოზიციებზე დგანან მწერლები და ამისდა მიხედვით სხვადასხვაგვარი გამოდის მათი ქმნილებები, სხვადასხვა სიტყვა იხმარება მათ ტექსტებში... ნაჯიბ მაჰფუზი თითქოს იმ ანგელოზთა საუფლოდან გვიამბობს ამბავს, რომელშიც ეს ანგელოზები ტკივილს ლებულობენ, როცა ადამიანთა ცოდვებს ხედავენ და ხარობენ, როცა გონებაზე მოგებულთ უყურებენ მათ და ამითაც არის მწერალი დიდი...

ნაწარმოების ანალიზისას, მწერლის სულიერი ადგილ-სამყოფელის განჭვრეტის გარდა, ცხადია, ასე ვთქვათ, „ლაბორატორიულ სამუშაომდე დამგება“ და თხრობის სპეციფიკის კვლევაც არის საჭირო, – ზოგჯერ საჭიროა დავაზუსტოთ, თავისი მოთხრობის რომელი ეპიზოდის პოზიციებიდან აგვიწერს ამა თუ იმ მოვლენას პროზაიკოსი, ტექსტის რომელ ეპიზოდთან მიმართებაში უნდა ვიკითხოთ ესა თუ ის ადგილი. ნაჯიბ მაჰფუზის წიგნი ძალიან სევდიანი ეპიზოდით იწყება: საბირის დედას კრძალავენ და ამ დროს, გარდა იმისა, რომ გმირი იტანჯება დედის დაკარგვის გამო, იგი საშინელ სიძულვილს გრძნობს იმ ხალხის მიმართ, გარს რომ ახვევია. ესენი არიან სუტენიორები, მეძავეები, – ის ადამიანები, რომლებიც დედამისთან ერთად მუშაობდნენ და ახლა უნდათ, რომ საბირიც ჩაითრიონ ამ საქმეში. სიძულვილით ფიქრობს საბირი მათზეც და ფარისეველ „სასულიერო პირებზეც“, რომლებიც წესს უგებენ დედას და რომელთაც ამ დროს, ფულის გარდა, არაფერი აინტერესებთ. ეზიზღება ეს ადამიანები, მალე ისტუმრებს სასაფლაოდან, მიდის შინისკენ, მიუყვება დანიელ წინასწარმეტყველის ქუჩას, რომელზეც მისი სახლი მდებარეობს; მოყვანილ ეპიზოდში აღწერილია, თუ როგორ ზის იგი თავის ღარიბულ ოთახში და იხსენებს წინა დღეს, როცა დედა საავადმყოფოდან შინ მოიყვანა, როცა დედამ მამის შესახებ აცნობა და დაუბარა, რომ მოეძებნა იგი, რათა მისი სიკვდილის შემდეგ საბირს იმ ბინიერი დაწესებულებისათვის დაეღწია თავი, რომელშიც თვითონ უწევდა მუშაობა და რომლისგანაც სულ ცდილობდა, განერიდებინა შვილი; დედა იმედოვნებს, რომ ყმანვილს სიმდიდრეს თუ არა, სულიერ სიკეთეს, სიმაღლეს მაინც მისცემს მამა. იხსენებს საბირი დაკრძალვის მომენტებს, – იმას, როგორ მოდიოდა დაკრძალვის შემდეგ სახლისაკენ და მკითხველი უნდა მიხვდეს, რომ ყველაფერი, რაც აქამდე აღწერა მწერალმა, ამ ოთახიდან ყოფილა დანახული. ცხოვრება ამ ოთახიდანაც ერთ მთლიანობად წარმოუდგება საბირს, მაგრამ, საკნისაგან განსხვავებით, ამ დროს ჯერ სულიერი სფეროს ზღვარზე არ იმყოფება, ჯერ აქ არის, ამ ქვეყანაშია, აქედან, ფიზიკური სამყაროდან, გაჰყურებს განვლილ ცხოვრებას და მამის პოვნაზე იწყებს ფიქრს, დიდად არ სჯერა, რომ სადმე ნახავს მას, მაგრამ სასონარკვეთილებას მიახლოებული ამითლა იიმედებს თავს. ფიზიკური სამყაროდან, თავისი ღარიბული ოთახიდან, საიდანაც დანიელ წინასწარმეტყველისა და საად ზალლულის სახელობის ქუჩებს

გაჰყურებს საბირი, სულიერი სფეროდან ჯერ კიდევ არ აღიქვამს თავის ცხოვრებას, მაგრამ ასეთ დროსაც მთავარი ფაქტები წარმოდგება თვალწინ, ან რომელიმე ცალკეული მომენტი ახსენდება, რომლებიც მისთვის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს. ავტორი საბირის თვალით უყურებს სამყაროს, მისი ენით გვესაუბრება და ვხედავთ, რომ მხოლოდ ცალკეული მომენტები ახდენენ მასზე ზემოქმედებას და ყველაფერი ძალიან სწრაფ ტემპში იცვლება მისთვის. მკითხველისათვის სანიმუშოდ მოვიყვანთ ერთ ციტატას, რომელშიც აღწერილია, თუ როგორ მობეზრდება საბირს კაიროს სასტუმროში ჯდომა და იმისი ლოდინი, როდის დაურეკავს ვინმე გაზეთში გამოქვეყნებული განცხადების საპასუხოდ და მამამისის შესახებ რაიმეს აცნობებს, როგორ სიძულვილს გრძნობს ქარიმას ქმრის მიმართ, „ხალილ ბიძია“ რომ უძახიან და როგორ გაიქცევა სასტუმროდან გაზეთის რედაქციაში ილჰამთან და მის თანამშრომელ იჰსან ტანტავისთან შესახვედრად:

„საბირმა თვალებით ლამის ზურგში გაბურღა ეს ხალილ ბიძია, ზიზლითა და სიძულვილით გაადევნა მზერა, როცა თავისი ბინიდან გამოსული კიბეზე ეშვებოდა იგი და რადგან იმაზე ფიქრმაც კი შეზარა, რომ ახლა ისეც ტელეფონთან უნდა დამჯდარიყო და ლოდინი დაეწყო, უეცრად სასტუმროდან გარეთ გავარდა, შეჰქლიმა მზეს, სუფთა და ნათელი ციდან გამოგზავნილი გრილი და სასიამოვნო სხივებით რომ ესიყვარულებოდა, მოუნდა და ქუჩებში ერთხანს უმიზნოდ იხეტიალა, წამით ისიც კი ინანა, რომ კაიროს მშვიდად დასათვალისწინებლად ნებისყოფა არ ჰყოფნიდა, მერე კი გაახსენდა, რომ ხვალ განცხადების გამოქვეყნების ბოლო დღე იყო და ამიტომ რედაქციისკენ წავიდა. სიმართლე რომ ითქვას, ილჰამთან თავიდან შეხვედრის საბაბს ეძებდა და სწორედ ამიტომ გაემართა იქით. მივიდა თუ არა, სწრაფად მიესალმა გოგონას და მისსა და იჰსან ტანტავის მაგიდებს შორის მდგარ სკამზე ჩამოჯდა. იჰსან ტანტავი კლიენტს ესაუბრებოდა, ჯერ არ ეცალა და ამიტომ ილჰამმა მანქანაზე ბეჭდვას თავი დაანება და ჰკითხა: არაფერია ახალი?“ (მაჰფუზი 2017: 69).

მთელი რომანი ასეთი ექსპრესიით არის დაწერილი, ასე იხატება სურათები, საბირის ფიქრები, რომლებიც თხრობისას ერთ ნაკადად წარმოდგება ხოლმე. ზოგჯერ აღიდებულ ტალღებად მოედინება და მოჩქეფს ამ ფიქრთა მდინარე, ხან შედარებით დამდორებულია, მთლიანობაში კი თითქმის ყველგან ექსპრესიულია ტექსტი და უწყვეტობაზეა დამყარებული.

ზოგჯერ ისეც ხდება, რომ ერთ მთლიანობად შეკრული სურათები მხოლოდ დანიელ წინასწარმეტყველის ქუჩაზე მდებარე ბინაში და ციხის სენაკში კი არა, სიზმარშიც ესახება საბირს, ოღონდ ეს სურათები ძალიან არეული და დაულაგებელია, – ალექსანდრიის სასტუმროში ხილულ სიზმარში ერთმანეთში ირევიან „სიზმრის პერსონაჟები“: მამის სახე ქარიმასას ერწყმის, მკითხველს ვეღარ გაუგია, მამას მიმართავს საბირი თუ ქარიმას, რომელს სთხოვს, რომ მარტო არ დატოვოს, მერე კი ხვდება, რომ ამ სიზმარში ერთი ფიქრი ინვევს მთელ ხილვას, – ეს არის მარტოობის შიში, რომელიც მსჭვალავს მთელ სიზმარს და ამიტომაც, რომ საბირი ხან მამას მიმართავს, ხან ქარიმას და მისი მთავარი სათქმელი კი ასეთი სახით შეიძლება ფორმულირდეს: „ნუ დამტოვებთ მარტო!“ საბირი შეუძრავს შიშს, რომ მარტო დარჩება ამქვეყნად და არ ეცოდინება, ვის მიადგეს საშველად, თითქოს გაშეშებული

ლა ელდისგან და ვერ გაუგია, რამდენ ხანს გრძელდება გარესამყაროში მოვლენები და, საერთოდ, გრძელდება, თუ ერთი არეული ხილვა აქვს. ერთ მთლიანობად მისდინან შემადრწუნებელი ფიქრები სიზმრად და ასე, მთლიანობაში, წარმოესახება ხოლმე ცხოვრება მაშინ, როცა გარდასულს გადახედავს, ან როცა ფიზიკური და სულიერი სამყაროების ზღვართან დგას.

დავუბრუნდეთ რომანის იდეაზე საუბარს: როგორც ითქვა, ვიზიარებთ შეხედულებას, რომ მისი ერთ-ერთი მთავარი იდეა მართლაც ღმერთის ძიებაა და, ჩვენი აზრით, **ნაჯიბ მაჰფუზი გვეუბნება, რომ ადამიანებმა ერთმანეთი უნდა იპოვონ, თუ სურთ, რომ ღმერთი აღმოაჩინონ, საჭიროა ირწმუნონ ერთმანეთის და კარგი მხარე ეძებონ ერთი-მეორეში, რაც მეტ-ნაკლებად, ყველა ადამიანში არსებობს და მაშინ არ დარჩებიან მარტოსულებად, არ გაუცხოვდება მათთვის სამყარო, ცარიელ და შემზარავ რეალობად არ მოეჩვენებათ უსაზღვრო სივრცე, არ გაუუცხოვდებათ იგი და, როცა ერთ დღეს აღმოაჩენენ, რომ დრო გასულა, როცა მიხვდებიან, რომ აღსასრულის პირას არიან და განვლილი ცხოვრება ერთ სურათად დაუდგებათ თვალწინ, მაშინ გააცნობიერებენ, რომ ფასეული მხოლოდ ის არის, რაც იმ ცხოვრებაში ადამიანურ ურთიერთობებთან, მშობლიურ სახლთან, ე. ი. იმ ყველაფერთან იყო დაკავშირებული, რაც მარადიულია, ჭეშმარიტია. აღარ არის საჭირო იმ შეკითხვის ყალბად გამეორება, თუ „რა არის ჭეშმარიტება“, – ათასწლეულთა განმავლობაში ადამიანმა ის მაინც გაიგო, როგორ უნდა იცხოვროს, რომ ადამიანის სახე არ დაკარგოს, რა არის ჭეშმარიტი ფასეულობები. ამ ფასეულობების დაცვისკენ მოუწოდებს მწერალი ადამიანებს, რათა სამყაროში მარტონი არ აღმოჩნდნენ ისინი და არ მოხდეს ისე, რომ ერთ დღეს, როცა ფიზიკური და სულიერი წიაღების ზღვარს მიადგებიან, უცხო სულიერი სამყაროს პირისპირ აღმოჩნდნენ. თუ გინდათ, რომ უმამო სულიერ წიაღში არ მოხვდეთ, არ დაივიწყოთ და, თუ დაგავიწყდათ, გაიხსენეთ და იპოვეთ ღმერთი, და იცოდეთ, რომ მხოლოდ ერთმანეთის პოვნით მიხვალთ მასთან, – ესაა, ჩვენი აზრით, ნაჯიბ მაჰფუზის ერთ-ერთი მთავარი სათქმელი ამ რომანში.**

დაბოლოს: ნაჯიბ მაჰფუზმა თავის რომანში ღმერთის ალუზიად ამქვეყნიური მამა წარმოსახა, წარმოდგენილ ნოველაში კი, როგორც ვნახეთ, ღმერთის ალეგორიად უნდა იყოს გამოყენებული მამის სახე. ამგვარი მხატვრული ხერხები უჩვეულოა მუსლიმი მწერლებისთვის და ნაჯიბ მაჰფუზისაგან ძალიან გამბედავ საქციელად მოჩანს მათი გამოყენება. ამ ხერხის საშუალებით, – ქრისტიანულ მსოფლმხედველობაზე ალუზიით, ფაქტიურად, ქრისტიანულ სამყაროსთან ავლენს სიახლოვეს იგი. ისლამში მიჩნეულია, რომ მამად ღმერთის მოხსენიება არ შეიძლება, ისლამის თანახმად, ნამდვილი ღვთისმოსავი მონაა ღვთისა (აბდ ალ-ლაჰი) და არა – შვილი მისი. რომანის ერთ-ერთი პერსონაჟი, მათხოვარი, ქუჩაში ღვთის სიტყვას ქადაგებს და მაჰმადიანებსაც, იუდეველთაც და ქრისტიანებსაც ერთდროულად მოუწოდებს ღვთისკენ. ნაჯიბ მაჰფუზი ადრიდანვე ლიბერალის სახელით იყო ცნობილი, რაც მაშინ გაახსენდათ, როცა სალმან რუშდის მიმართ სოლიდარობა გამოიჩინა (ჰალენ-გრინი). 1994 წელს ისლამისტიმა ფუნდამენტალისტიმა დანით დაჭრა ნაჯიბ მაჰფუზი, რის გამოც, ჯანმრთელობაშერყეული, დიდი ხნით ჩამოშორდა ლიტერატურულ მოღვაწეობას. ლიბერალობას და გლობალისტობას იმ გაგებით, რაც რელიგიათა და კულ-

ტურათა ხელოვნურ შერწყმას გულისხმობს, მას ვერ დავაბრალებთ¹. ნაჯიბ მაჰფუზი ჩვენ იმ ღრმად მოაზროვნე ადამიანად გვესახება, რომელიც, საკუთარის გარდა, სხვა რელიგიებშიც ეძიებს ჭეშმარიტებას და ცდილობს, თავისი წიგნებით ღმერთისკენ სვლაში ისე დაეხმაროს სხვადასხვა რელიგიის აღმსარებლებს, რომ სწორედ თავიანთი რელიგიებიდან გამომდინარეებმა გაამართლონ ეს სვლა. ღმერთი ერთია და თუ ნამდვილი ქრისტიანი თავს ღვთის შვილად იგრძნობს, მაჰმადიანი „აბდ ალ-ლაჰად“ აღიქვამს თავს და ორივე ბედნიერი იქნება. ან იქნებ ისეც მოხდეს, რომ ზოგი მაჰმადიანი ღვთის შვილად შეიქმნას და ზოგი კი, ვისაც დიდი ქრისტიანი ეგონა თავი, ღვთის მონობას ეღირსოს მხოლოდ. სიყვარული მისაღებია ყველასთვის, მას ღმერთთან მიჰყავს ადამიანი. ალბათ ეს არის ნაჯიბ მაჰფუზის სათქმელი, ალბათ დაახლოებით ასე უნდა წარმოვიდგინოთ მისი ლიბერალობა.²

ნაჯიბ მაჰფუზის რომან „გზის“ მთავარი თემა ღმერთთან ადამიანის დაბრუნებაა, რაც ყველა რელიგიის აღმსარებელთათვის თანაბრად არის მისაღები.

დამონეზანი:

ალ-ჰაქიმი 2017: ალ-ჰაქიმი თ. *სულის დაბრუნება* (რომანი, თარგმანი არაბულიდან). 2017 (ხელნაწერი).

ბრიტანიკა: Naguib Mahfouz, *Encyclopaedia Britannica*. <https://www.britannica.com/biography/Naguib-Mahfouz>

გარდავაძე 2016: გარდავაძე დ. „წარსული – აწმყოსა და მომავლის ნაწილი, ზღვარზე მყოფი ხმა (თავფიკ ალ-ჰაქიმის რომანის „ჩიტი აღმოსავლეთიდან“ მიხედვით)“. კრებული: *ჰუმანიტარული კვლევები. წელიწდეული. V*. თბილისი: თსუ გამომცემლობა, 2016.

ელ-ენანი 1988: El-Enany, R. Religion in the Novels of Naguib Mahfouz, *British Society of Middle Eastern Studies, Bulletin, Volume 15, Issue 1-2*, 1988.

ინტერპრეტაციები: Analysis of Half a Day.

<http://www.bookrags.com/studyguide-halfaday/style.html#gsc.tab=0>

<https://www.bartleby.com/essay/Critical-Analysis-of-Half-a-Day-by-P3C2W74KVC>

<http://benglishliteratureguide.blogspot.com/2013/02/ten-half-day-by-naguib-mahfouz.html>

მაჰფუზი 1988: نجيب محفوظ، الطريق، دار مصر للطباعة، ١٩٨٨

მაჰფუზი 2017: მაჰფუზი, ნ. გ ზა (რომანი, თარგმანი არაბულიდან). მთარგმნელის ბოლოსიტყვაობა – „თითქმის უაზბაცებო რომანი ანუ ერთი ამოსუნთქვით განვლილი გზა“, 2017 (ხელნაწერი).

1 სტოკჰოლმის უნივერსიტეტის პროფ. ანდერს ჰალენგრენი ნაჯიბ მაჰფუზს იმ ჩვეულებრივ მუსლიმად იხსენიებს, რომელიც უბრალოდ მორალისტობის გამო გახდა ვალდებული, სოლიდარობა გამოეცხადებინა რუმდისთვის, იხ. – ჰალენგრენი 2003; კაიროს უნივერსიტეტის პროფ. რაშიდ ელ-ენანის აღნიშვნით, რელიგია და მორალი მისთვის ერთი მედლის ორი მხარეა; – ელ-ენანი 1988: 21; რა თქმა უნდა, ეს ასეა. აქ ისიც არ უნდა დაგვავინყდეს, რომ მაჰფუზმა არც რუმდის მოუწონა საქციელი, რაც, ცხადია, ასევე მისი მორალიდან, ანუ, სხვაგვარად რომ ვთქვათ, რელიგიურობიდან გამომდინარე მოხდა.

2 მიუხედავად იმისა, რომ უარყოფითი გაგების ლიბერალობა და ასეთივე გლობალისტობა, ან ეკუმენისტობა, არ დაუბრალებიათ, ვფიქრობთ, მეორე დიდი ეგვიპტელი, თავფიკ ალ-ჰაქიმი, მსგავს მსოფლმხედველობას ამჟღავნებს რომანში „სულის დაბრუნება“, რომლის სიუჟეტს გარკვეულწილად აგრძელებს სხვა ნაწარმოებში – „ჩიტი აღმოსავლეთიდან“. ამ რომანის შესახებ იხ. გარდავაძე 2016: 233-266.

ფარიდ ალი ... 1995: Фади Али М., Фарид Али, А. *Интеллектуальный роман в творчестве Нагиба Махфуза (“Вор и собаки” и “Путь”)*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук, Институт стран Азии и Африки МГУ им. М.В. Ломоносова, 1995.

ჰალენგრენი 2003: Hallengren A., Naguib Mahfouz – *The Son of Two Civilizations. The official Web Site of the Nobel Prize* https://www.nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/1988/mahfouz-article.html

Gocha Kuchukhidze
(Georgia, Tbilisi)

Son Seeking his Father (Naguib Mahfouz’s Novel “The Way”)

Summary

Key words: contemporary Egiptian literature, Arabic literature.

The article offers that one of the main issue of the novel by great Egyptian writer, Naguib Mahfouz “The Way” (**الطريق**) English-speaking readers know it as “The Search”) is seeking of God; the author of article offers that according to Mahfouz, to come to God, the people need, first of all, to make human relationships between them.

Naguib Mahfouz used as the God’s reminiscence the image of the main character Sabir’s father. Applying such artistic techniques the writer demonstrated that he is close to the Christian world. Naguib Mahfouz is a proper Moslem, a person with in-depth thinking and in addition to his religion, but he seeks in the other religions the acceptable parties for him as well. He attempts that his book was acceptable for people of all confessions, help people to be closer to God so that they justified such aspirations based on their own religions. For Naguib Mahfouz the main thing is that he, with his books, helped people to improve morally.